

วิเคราะห์พระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก* ANALYSIS OF THE KING AS APPEARED IN THE TIPITAKA

พระครูสมุทรพุลสวัสดิ์ จิตสีโล, พระพุฒิพันธ์ จันทวโร,
พระณพฤทธ คุณวิโร

Phrakhrusamu PhoonSawat Thitisilo, Phra Bhuttipan Chunthawangso,
Phra Nopparit Gunavero

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: 6401104312@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้นำเสนอความสำคัญของกษัตริย์ผู้ปกครอง ผู้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะนำพาประชาชนและประเทศชาติไปสู่ความเจริญหรือความเสื่อม หากได้กษัตริย์ที่ดีมีศีลธรรม มีความรู้ความสามารถ ก็จะนำพาประชาชนและประเทศชาติไปสู่ความผาสุกหน้าที่ของกษัตริย์ ในการควบคุมสังคม ป้องกันและปราบปรามบุคคลที่อาจจะเป็นภัยต่อสังคม เช่น พวกขโมย รวมถึงหน้าที่ช่วยเหลือราษฎรไม่ให้ขาดแคลนในด้านอาหารการกิน การใช้อำนาจขึ้นอยู่กับกษัตริย์นั้นจะใช้อำนาจไปในทิศทางใด โดยเป้าหมายของการใช้อำนาจของผู้ปกครองสามารถสรุปได้ 2 ประการ คือ 1) การใช้อำนาจเพื่อส่วนตัว 2) การใช้อำนาจเพื่อส่วนรวม เพื่อประโยชน์สาธารณะและแก่ประชาชนโดยทั่วไป นอกจากนี้ การศึกษาเกี่ยวกับกษัตริย์ในพระไตรปิฎก ยังพบว่ามีกษัตริย์หลายพระองค์ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และปรากฏในพระไตรปิฎก แต่ที่โดดเด่นควรนำมาเป็นตัวอย่างได้แก่ 1) พระเจ้าพิมพิสาร 2) พระเจ้าอโศกมหาราช 3) พระเจ้าโคपालะ

คำสำคัญ: กษัตริย์; ผู้ปกครอง; พระไตรปิฎก

Abstract

this academic article presents the importance of the ruling monarch who is very important contributor to lead the people and the nation to prosperity or decline. If the country gets the good and virtuous and knowledgeable king, it will lead the people and the nation to their well-being. Duties of the king in social control are to prevent and suppress people who

*Received May 24, 2022; Revised September 8, 2023; Accepted September 11, 2023

may be the threat to society such as thieves including the duty to help the people not to be deprived of food. The use of power depends on what direction the King will use his power. The objectives of the exercise of the ruler power can be summarized as two things: 1. the use of power for personal use 2. the use of power for the public for the benefit of the public and to the general public. In addition, the study of kings in Tripitaka was also found that many kings were involved in Buddhism. and appeared in Tripitaka. But the outstanding ones should be taken as examples were: 1) King Bimbi Sara 2) King Asoka the Great 3) King Gopala.

Keywords: King; City Rulers; Tripitaka

บทนำ

พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับการเมืองมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยพุทธกาล แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองจึงมีปรากฏในพระไตรปิฎกมากมาย เช่น หลักธรรมเกี่ยวกับความเป็นธรรม สันติภาพ หลักธรรมเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน และหลักธรรมเกี่ยวกับการบริหารจัดการ เป็นต้น พระพุทธเจ้าเองทรงมีความสัมพันธ์กับนักการเมืองหรือกับผู้ปกครองเป็นอย่างดี (ประคอง มาโต, 2563) ทรงได้ทรงแนะนำให้กษัตริย์และผู้ปกครองนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการบริหารบ้านเมือง เพื่อให้ประเทศชาติสงบสุข ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข

พระพุทธเจ้าทรงมีฐานะอยู่เหนือการเมือง หรือทรงเป็นกลางทางการเมือง ทรงไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในความขัดแย้งทางการเมืองใด ๆ ทรงเข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะการให้คำปรึกษาแนะนำเพื่อให้การปกครองของประเทศนั้น ๆ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น สามารถอำนวยประโยชน์สุขให้กับประชาชนได้มากขึ้น พระองค์มิได้สนับสนุนหรือคัดค้านรูปแบบทางการเมืองการปกครองแบบใด ๆ โดยเฉพาะ

ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับการเมืองในสมัยพุทธกาลเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ ส่งผลให้กษัตริย์ไม่เป็นศัตรูกับพระพุทธศาสนา แต่กลับช่วยส่งเสริมสนับสนุนพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง

ความสำคัญของกษัตริย์

ในพระไตรปิฎกได้ให้ความหมายของคำว่า กษัตริย์หมายถึง ผู้เป็นเจ้าของเขต ผู้เป็นเจ้าของแผ่นดินหรือนา เป็นผู้ดูแลจัดสรรที่หรือดินแดนให้แก่ประชาชน ดังนั้น

กษัตริย์จึงเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะนำพาประชาชนและประเทศชาติไปสู่ความเจริญหรือความเสื่อม ถ้าได้กษัตริย์ที่ดีมีศีลธรรมมีความรู้ความสามารถ ก็จะนำพาประชาชนและประเทศชาติไปสู่ความผาสุกความเจริญได้แต่ถ้าได้ผู้กษัตริย์ที่ทุจริตผิดศีลธรรมก็จะทำให้ประชาชนต้องประสบกับความเดือดร้อนและประเทศชาติอาจจะล่มสลายไปได้ในพระไตรปิฎกได้แสดงถึงหลักปฏิบัติและความสำคัญของกษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองไว้อย่างมากมาย (มนตรี อธิธรรมพิพัฒน์ และประเวศ อินทองปาน, 2564) เช่น ในราโฆวาทชาดกได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของกษัตริย์หรือผู้ปกครองรัฐไว้อย่างชัดเจน คือ

ในเมื่อโคทั้งหลายว่ายข้ามแม่น้ำไป ถ้าโคหัวหน้าฝูงว่ายคดโคทั้งหมด ก็ว่ายคดไปตามกันในหมู่มนุษย์ทั้งหลายก็เหมือนกันผู้ใดได้รับการสมมติแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนนอกนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมโดยแท้ ถ้าพระราชาผู้เป็นใหญ่ไม่ตั้งมั่นอยู่ในธรรม รัฐก็ย่อมอยู่ไม่เป็นสุขทั่วกันเมื่อโคทั้งหลายว่ายข้ามแม่น้ำไป ถ้าโคหัวหน้าฝูงว่ายตรง เมื่อมีโคผู้นำฝูงว่ายตรงอย่างนี้โคทั้งหมดก็ย่อมว่ายตรงไปตามกันในหมู่มนุษย์ทั้งหลายก็เช่นเดียวกันถ้าผู้ใดได้รับการสมมติแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ถ้าผู้นั้นประพฤติธรรมประชาชนนอกนั้นก็ย่อมประพฤติธรรมไปตามโดยแท้ถ้าพระราชาเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรมรัฐก็ย่อมเป็นสุขทั่วกัน (ขุ.ชา. 27/149/634-637)

จากข้อความชาดกนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้ปกครองนับว่ามีส่วนสำคัญต่อประชาชนเพียงใดในระบบราชาธิปไตยแม้ว่ากษัตริย์คือผู้นำที่มีอำนาจสูงสุดที่จะนำประชาชนไปในทางใดก็ได้บางครั้งได้กษัตริย์ที่ไม่มีคุณธรรมจึงมักจะใช้อำนาจไปในทางที่ไม่ถูกต้องแต่ในทางพระพุทธศาสนา กษัตริย์ต้องมีภาวะผู้นำในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นธรรม ในมหาโพธิชาดก ได้แสดงถึงคุณสมบัติของกษัตริย์มีใจความสรุปว่า

1. รัฐเปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่ ถ้ากษัตริย์ปกครองรัฐโดยธรรม กษัตริย์พระองค์นั้นก็จะมีความสุขและรัฐก็จะไม่พินาศแต่ถ้ากษัตริย์ไม่ปกครองรัฐโดยธรรมกษัตริย์พระองค์นั้นก็จะไม่มีความสุขเลย
2. กษัตริย์จะต้องไม่เบียดเบียนขูดรีดพ่อค้าหรือนักธุรกิจมากเกินไปถ้ากษัตริย์เบียดเบียนนักธุรกิจ ผู้ประกอบการค้าภายในรัฐ ก็จะทำให้ขาดรายได้จากการเก็บภาษี
3. กษัตริย์จะต้องไม่เบียดเบียนข้าราชการผู้ใหญ่หรือเบียดเบียนทหารผู้เชี่ยวชาญในการรบ เพราะจะทำให้ขาดบริวารหรือกำลังพล
4. กษัตริย์จะต้องไม่เบียดเบียนผู้ประพฤติธรรมหรือบรรพชิตผู้ประพฤติพรหมจรรย์เพราะจะทำให้ปกครองนั้นคลาดจากความดี
5. กษัตริย์จะต้องไม่ประพฤติผิดในบุตถกรรยาและต้องประพฤติธรรมคือบำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชนทั้งในเมืองและชนบทเสมอเหมือนกัน (ขุ.ชา. 28/23/ 175-182)

หน้าที่ของกษัตริย์

การปกครองในระบอบราชาธิปไตยเน้นตัวบุคคลเป็นเกณฑ์ เพราะฉะนั้นหน้าที่ของกษัตริย์จึงกว้างขวางสอดคล้องกับเจตนารมณ์และประโยชน์สุขของราษฎร (พระครูอุภิตปริยัติโสภณ (สุข อุปการะ), 2565) เมื่อพิจารณาหน้าที่ของกษัตริย์ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในอัครัญญสูตรจะกล่าวถึงหน้าที่ของผู้ปกครองรัฐได้อย่างชัดเจน ดังข้อความในพระสูตรที่ว่า

พอเอ๋ย ก็การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การตีเดือน จักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏการถือท่อนไม้จักปรากฏในเพราะบาปกรรมเหล่าใดบาปกรรมเหล่านั้นเกิดปรากฏแล้วในสัตว์ทั้งหลาย อย่างกระนั้นเลยพวกเราจักสมมติสัตว์ผู้หนึ่งให้เป็นผู้ที่ควรว่ากล่าวโดยชอบให้เป็นผู้ตีเดือนผู้ที่ควรตีเดือนโดยชอบให้เป็นผู้ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบ ส่วนพวกเราจักแบ่งข้าวสาละให้แก่ผู้นั้น (ที.ปา. 11/176/196)

จากข้อความในพระสูตรนี้ทำให้มองเห็นหน้าที่ของกษัตริย์ด้านสังคมในการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในรัฐซึ่งสอดคล้องกับหลักในการจัดการสังคมสภาพให้มีความเป็นอยู่ที่ดี ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าสปปายะ คือ

1. กษัตริย์ผู้ปกครองมีหน้าที่ช่วยเหลือให้ราษฎรไม่ขาดแคลนในด้านอาหารการกิน ด้วยการส่งเสริมให้ประชาชนมีอาชีพที่ดีพอเลี้ยงตัวและครอบครัวได้ไม่เดือดร้อนจนเกินไป มีผลผลิตพอ เพียงไม่ลำบากในการดำรงชีวิต จัดเข้าในอาหารสปปายะ

2. กษัตริย์ผู้ปกครองมีหน้าที่ในการควบคุมสังคม ป้องกันและปราบปรามบุคคลที่อาจจะเป็นภัยต่อสังคม เช่น พวกขโมย พวกติดยาเสพติด ที่อาจจะก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในสังคมได้ รักษาความสงบภายในให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่อบอุ่นใจจัดเข้าในบุคคลสปปายะ

3. กษัตริย์ผู้ปกครองมีหน้าที่ในการควบคุมและรักษาสภาพแวดล้อมในประเทศไม่ปล่อยให้มีการทำลายสภาพแวดล้อมเช่นการควบคุมโรงงานอุตสาหกรรมไม่ให้ปล่อยควันพิษหรือน้ำเสียออกมาจนทำให้ประชาชนใกล้เคียงต้องได้รับผลกระทบพร้อมทั้งจัดให้มีสถานที่ที่ช่วยเกื้อหนุนสุข ภาพอนามัยของประชาชน เช่น สถานพยาบาล สวนสาธารณะ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้นจัดเข้าในอवासสปปายะ

4. กษัตริย์ผู้ปกครองมีหน้าที่ในการให้การศึกษาขั้นพื้นฐานและส่งเสริมการเรียนรู้ ที่ถูกต้องแก่ประชาชน ตลอดจนส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงหลักธรรมทางศาสนาให้เป็นผู้มีคุณธรรม โดยจัดให้มีสถานศึกษาศาสนาสำหรับส่งเสริมศีลธรรมพร้อมทั้งให้การอุปถัมภ์นักบวชในศาสนาเพื่อให้ทำการเผยแผ่ธรรมะสู่จิตใจของประชาชน จัดเข้าในธรรมสปปายะ

อย่างไรก็ตามหน้าที่ของกษัตริย์ในด้านต่าง ๆ นั้นความมุ่งเน้นที่จะพัฒนาคุณภาพประชากรภายในรัฐให้สามารถที่จะช่วยเหลือพึ่งพาตัวเองได้โดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากรัฐเพียงอย่างเดียวรัฐเป็นผู้ที่คอยชี้แนวทางและช่วยเหลือในบางประการเท่านั้น เมื่อประชาชนในรัฐสามารถพึ่งพาตัวเองได้รัฐก็จะเป็นหน่วยงานที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้นเอง การช่วยเหลือประชาชนที่ดีที่สุดก็คือการช่วยเหลือให้เขาช่วยตัวเองได้พระพุทธองค์ก็ทรงสอนให้สาวกรู้จักพึ่งพาตัวเองพระองค์เป็นเพียงผู้บอกทางให้เท่านั้น ส่วนการเดินทางหรือการปฏิบัติธรรมตามคำสอนที่พระองค์สอนไว้นั้นเป็นเรื่องของสาวกเองความเป็นคนดีมีศีลธรรมเป็นจุดหมายทั้งของมนุษย์และของกษัตริย์ และศีลธรรมก็เป็นหลักในการพัฒนาตั้งแต่ขั้นต้นขึ้นไปคือการพัฒนาวัตถุก็ต้องพัฒนาโดยถูกต้องชอบธรรมกษัตริย์จะต้องให้การศึกษอบรมคนให้เป็นคนดีและให้ยึดเอาความดีเป็นจุดหมายชีวิตการส่งเสริมการศึกษาก็ดี กฎหมายหรือระเบียบประเพณีของสังคมเพื่อให้ประชาชนเข้าใจจุดหมายและวิธีการดำเนินชีวิตที่ดีเป็นหน้าที่ของกษัตริย์ผู้ปกครองส่วนความสุขทางวัตถุและความสุขทางโลกอื่น ๆ เป็นเพียงจุดหมายที่ต้องมีการจำกัดขอบเขตและเป็นเพียงวิธีทางนำไปสู่จุดหมายที่แท้จริงของชีวิตได้

การใช้อำนาจของกษัตริย์

การศึกษาเรื่องกษัตริย์สิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญมาก คือ เรื่องของอำนาจ และการใช้อำนาจในการปกครองรัฐของกษัตริย์เพราะรัฐนั้นเป็นศูนย์รวมของอำนาจผู้ต้องการที่จะเข้ามามีส่วนในการจัดสรรแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าในสังคมจะต้องเป็นผู้ที่มีอำนาจรัฐในการที่จะเป็นผู้ปกครองรัฐได้ บุคคลที่มีอำนาจหมายถึงผู้ที่มิในสิ่งที่บุคคลอื่นไม่มีหรือมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เหนือกว่าคนอื่น ๆ บังคับควบคุมให้บุคคลอื่นกระทำตามความต้องการของตนเองได้ อำนาจเป็นสิ่งที่ไม่มีค่าในตัวเอง แต่จะมีค่าขึ้นมาได้ต่อเมื่อมีผู้นำอำนาจนั้นไปใช้ (พระครูพิพัฒนสุตคุณ (ธัญพิสิษฐ์ เตชธโร) และคณะ, 2565) จะใช้ไปในทางที่ดีหรือไม่ดีนั้นขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจนั้นว่าจะใช้อำนาจไปในทิศทางใด เป้าหมายของการใช้อำนาจของผู้ปกครองสามารถสรุปได้ 2 ประการ คือ

1. การใช้อำนาจเพื่อส่วนตัว เพื่อความยิ่งใหญ่หรือผลประโยชน์แก่ตัวผู้มีอำนาจและพวกพ้องเอง รวมทั้งการใช้อำนาจเพื่อที่จะรักษาอำนาจให้อยู่กับตนเองให้นานที่สุด
2. การใช้อำนาจเพื่อส่วนรวม เพื่อประโยชน์สาธารณะและแก่ประชาชนโดยทั่วไป แต่โดยทั่วไปแล้วผู้มีอำนาจมักจะใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ทั้งสองควบคู่กันไปเพียงแต่ว่าเพื่อประโยชน์ ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม หรือเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว การใช้อำนาจเพื่อส่วนตัวยังแยกย่อยไปอีกว่าทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือไม่ส่วนการใช้อำนาจเพื่อส่วนรมนั้นมี

ประโยชน์มากนักน้อยเพียงใดโดยดูได้จากคุณค่าและประโยชน์ที่มีต่อประเทศชาติหรือประชาชนว่าได้รับผล ประโยชน์เพียงใด (ส.ส. 15 /43/ 212)

ในทางพระพุทธศาสนาอำนาจไม่ใช่จุดหมายปลายทางเป็นเพียงอุปกรณ์สำหรับการใช้สร้าง สรรค์ประโยชน์สุขหรืออีกนัยหนึ่งความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์ไม่ได้อยู่ที่อำนาจแต่อยู่ที่การปฏิบัติหน้าที่บำเพ็ญกรณียกิจเพื่อประชาชนและประเทศชาติ แนวคิดอย่างนี้ได้ปรากฏผลออกมาในทางปฏิบัติเห็นสืบต่อมาจนบางครั้งทำให้รู้สึกว่าการปกครองในทางพระพุทธศาสนานั้นห่วงประโยชน์สุขของประชาชนมากกว่าความมั่นคงแห่งอำนาจของผู้ปกครอง

กษัตริย์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

จากการศึกษาเกี่ยวกับกษัตริย์ พบว่ามีกษัตริย์หลายพระองค์ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และปรากฏในพระไตรปิฎก แต่ที่โดดเด่นควรนำมาเป็นตัวอย่างได้แก่ 1) พระเจ้าพิมพิสาร 2) พระเจ้าอโศกมหาราช 3) พระเจ้าโคपालะ

1. พระเจ้าพิมพิสาร พระองค์ทรงมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ดังนี้ (พระครูพิสัยปริยัติกิจ (แก่น อคฺคณโณ), 2562) 1) พระเจ้าพิมพิสาร เป็นกษัตริย์แห่งแคว้นมคธ มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้ายังทรงเป็นนักบวชสิทธิ์ตะ ในขณะที่พระองค์ยังเป็นพระยุพราช ได้สนทนากันและเข้าพระทัยถึงเจตนาของนักบวชสิทธิ์ตะที่จะแสวงหาวิโมกขธรรม 2) เมื่อพระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ริยธรรมแล้วได้เสด็จมากรุงราชคฤห์เพื่อเทศนาโปรดพระเจ้า พิมพิสารและข้าราชการเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์เบื้องต้น (ที.สี. 9/11/344) 3) หลังจากได้ทรงสดับพระธรรมเทศนาแล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระสัทธรรมและได้ดวง ตาเห็นธรรมได้แสดงพระองค์เป็นพุทธมามกะ และได้ทรงกราบทูลถวายอุทานปาโหมเพื่อให้เป็นທີ່ประทับแด่พระองค์และสาวกและทรงให้การอุปถัมภ์บำรุงในหลายๆ ด้าน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์และพระพุทธศาสนาได้รับการพัฒนาสูงขึ้นเป็นลำดับซึ่งเป็นผลพวงมาจากความ สัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในรัชสมัยของพระเจ้าพิมพิสาร 2) พระเจ้าอโศกมหาราช พระเจ้าอโศกมหาราช (พระอัครคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), 2534) ทรงเป็นโอรสของพระเจ้าพินทุสารแห่งโมริยะราชวงศ์ แคว้นมคธพระเจ้าพินทุสารมีพระมเหสี 16 องค์ มีพระโอรส 101 องค์ พระเจ้าอโศกทรงเป็นพระโอรสของพระนางธรรมเทวีหรือสุกทราวดีมีพระภคินีร่วมพระชนนีองค์หนึ่งพระนามว่าติสสราชกุมาร พระองค์ทรงสำเร็จโทษพระภคินีต่างพระชนนี 99 องค์ เว้นแต่พระติสสกุมาร ซึ่งเป็นพระภคินีร่วมพระชนนีองค์เดียวกัน ก่อนที่จะได้ขึ้นเสวยราชสมบัติ ปกครองแคว้นมคธนั้น พระเจ้าอโศกได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งพระมหาอุปราชา ปกครองมณฑลตักสิลาก่อน

แล้วจึงได้ทรงย้ายมาปกครองอุษะนีแคว้นวันตีในขณะที่ยกครองแคว้นวันตีอยู่นั้นพระเจ้าพินทุสารพระชนกของพระองค์ประชวรหนักเมื่อพระองค์ทรงทราบข่าวจึงได้รับเสด็จมายังเมืองปาฏลีบุตรเพื่อเข้าเฝ้าต่อมาไม่นานนักพระชนกก็สิ้นพระชนม์ พระสมณกุมารพระเชษฐภคินีต่างพระชนนีของพระองค์ซึ่งดำรงพระยศเป็นพระยุพราชในเวลานั้นได้ทรงคิดที่จะครองราชย์สมบัติจึงได้เกิดมีการแย่งชิงราชบัลลังก์กันขึ้นในที่สุดพระเจ้าอโศกได้รับชัยชนะและได้สำเร็จโทษพระสมณกุมารพร้อมด้วยพระภคินีต่างพระชนนีอีก 98 องค์ ทรงยึดเมืองปาฏลีบุตร แล้วเสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์แห่งโมริยะวงศ์องค์ที่ 3 ทรงพระนามว่า อโศกบาม ธรรมาโศกบาม ศรีธรรมมาโศกบาม จัณฐาโศกบาม ปิยทัสสีบามหลังจากเข้ายึดนครปาฏลีบุตร 4 ปี จึงได้ราชาภิเษกตามพระราชประเพณีพระองค์ทรงเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ดังนี้

1. มูลเหตุที่พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา หลังจากที่ได้ราชาภิเษกแล้ว 8 ปี พระเจ้าอโศกได้ยกกองทัพไปปราบปรามแคว้นกาลิงคะ เพื่อจะขยายอาณาเขตลงไปถึงทิศใต้การทำสงครามครั้งนี้ทำให้ประชาชนล้มตายเป็นจำนวนมาก ทรงออกสงครามด้วยพระองค์เองในสนามรบในขณะที่เสด็จผ่านไปได้ทอดพระเนตรเห็นซากศพของเหล่าทหารสมณชีพรามณ์และประชาชนเกลื่อนกลาดทำให้พระองค์เกิดสังเวชพระทัยทรงดำริว่าการแสวงหาพระเกียรติด้วยการทำสงครามนั้นหาเป็นเกียรติที่แท้จริงไม่เมื่อก่อนพระองค์ทรงเห็นว่าการทำสงครามเป็นกีฬาชนิดหนึ่งแต่ภาพที่ประจักษ์ต่อพระพักตร์ของพระองค์อยู่ในขณะนี้ได้เปลี่ยนแปลงพระทัยของพระองค์อย่างหมดสิ้น จึงได้ทรงระงับยับยั้งไม่ทำสงครามอีกต่อไป

หลังจากที่ได้ทรงยกกองทัพกลับจากแคว้นกาลิงคะแล้วพระองค์ทรงเบื่อหน่ายในการทำสงคราม มีพระทัยฝักใฝ่ในศาสนา ได้เสด็จไปทรงธรรมในสำนักของอาจารย์ต่าง ๆ ซึ่งในสมัยนั้นที่แคว้นมคธมีอาจารย์ผู้สอนลัทธิธรรมอยู่ 4 ลัทธิ ได้แก่ 1) ธรรมในพระพุทธศาสนา 2) ธรรมในทางไสยศาสตร์ 3) ธรรมของพวกอาชีวก 4) ธรรมของพวกเดียรถีย์หรือที่เรียกว่าพวกเซน

พระองค์ทรงเห็นว่าธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นธรรมที่ประเสริฐยิ่งกว่าธรรมของลัทธิอื่น จึงได้ทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภกยกเอาธรรมะของพระพุทธศาสนาเป็นหลักปกครองราชอาณาจักรแต่ก็ได้ทรงเบียดเบียนหรือกดขี่ศาสนาอื่นและหลังจากที่ได้ทรงประกาศพระองค์เป็นอุบาสกแล้ว 2 ปี ก็ได้เสด็จออกผนวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเป็นเวลาปีเศษ

ในคัมภีร์มหาวงศ์และสมันตปาสาทิกาได้กล่าวถึงมูลเหตุที่พระองค์เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ไว้ว่าพระองค์ได้ทรงเห็นความไม่สারวมของนักบวชนอกศาสนาจึงทรงหมดศรัทธาในนักบวชเหล่านั้นและอยู่มาวันหนึ่งขณะที่พระองค์ประทับยืนอยู่ที่ช่อง

พระเกล้าได้ทอดพระเนตรเห็นสามเณรหนุ่มรูปหนึ่งนามว่านิโครธเดินผ่านมาที่หน้าพระลานหลวงด้วยกิริยาทางทางสำรวมน่าเลื่อมใสทำให้พระองค์ทรงพอพระทัยในสามเณรรูปนั้น จึงได้รับสั่งให้เข้าเฝ้าในพระราชวังทรงถวายอาหารบิณฑบาตแก่สามเณรเมื่อฉันเสร็จแล้ว นิโครธสามเณรได้แสดงอัปมาทธรรมถวายพระองค์พร้อมด้วยข้าราชการบริพารเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและได้ทรงสมทานเบญจศีลดำรงมั่นอยู่ในไตรสรณคมตลอดมา (พระครูปลัดเอกพันธ์ สิริวัฒนเมธี, 2564)

2. การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาพระองค์ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างมากมายหลายอย่าง เช่น

2.1 ทรงรับเอาคติธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปกครองราชอาณาจักร เชิดชูพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เช่น ได้ทรงประกาศแก่เทศบาลภิบาลให้เอาเป็นธุระในการสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ

2.2 ทรงแก้ไขประเพณีเดิมให้เข้ากับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

2.3 ทรงบำเพ็ญสาธารณประโยชน์หลายประการ เช่น ทำถนน ปลุกต้นไม้ให้ร่มเงาตามแนวถนน สร้างศาลาเป็นที่อาศัยพักร้อน สร้างโรงพยาบาลรักษาโรคแก่คนทุกข์และสัตว์

2.4 ทรงบริจาคทานแก่คนทั่วไปเช่น บริจาคในการขุดสระน้ำทำเหมืองฝาย เป็นต้น

2.5 ทรงเป็นราชูปถัมภ์ในการทำสังคายนาครั้งที่ 3

2.6 ทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไปยังประเทศต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ทั้งในทวีป เอเชีย ยุโรป และแอฟริกา มีรายชื่อที่พระองค์ทรงส่งสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาปรากฏในหลักศิลาจารึกของพระองค์ ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นประเทศเหล่านี้คือ (วันชัย พลเมืองดี, 2544) 1) ประเทศซีเรีย ซึ่งอยู่ในระหว่างอินเดียกับยุโรป 2) ประเทศอียิปต์ ซึ่งอยู่ในทวีปแอฟริกา 3) ประเทศไกรีน ซึ่งอยู่ต่ออียิปต์ไปทางทิศตะวันตกที่เรียกว่า ตริโปลี 4) ประเทศเอปิร์ส อยู่ในยุโรป ได้แก่ ประเทศกรีกทุกวันนี้ 5) ประเทศมาซิโดเนีย อยู่เหนือประเทศกรีกขึ้นไป 6) ทรงสร้างพุทธเจดีย์และเสาศิลาจารึกพระธรรมไว้ตามสถานที่สำคัญของพระ พุทธศาสนา เช่นพระเจดีย์คันที่เมืองภิลสา และเสาศิลาจารึกที่ลุมพินีเวสาลีโกสัมพี เป็นต้นซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้เหลือ อยู่เป็นอนุสาวรีย์มาจนกระทั่งทุกวันนี้ 7) ทรงบำรุงพระสงฆ์ เมื่อพระองค์ทรงมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงแล้วได้ทรงบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นการมโหฬารโดยทรงถวายไทยทานแก่พระสงฆ์ประมาณว่า 10,000 รูป และเมื่อทรงทราบจากพระโมคคัลลิตบุตรติสสเถระว่าพระธรรมในพระพุทธศาสนามีถึง 84 000 พระธรรมชั้นพระองค์ทรงมีความเลื่อมใสยิ่งขึ้นจึงได้ทรงสร้างมหาวิหารขึ้นที่เมืองปาฏลิบุตรเรียก ว่าอุศการาม และได้รับสั่งให้สร้างวัดขึ้นตาม

หัวเมืองต่าง ๆ ท่วมพยุหะปริ่ม 84,000 วัด พร้อมเจดีย์อีก 84,000 องค์ เพื่อน้อมถวายบูชาพระธรรมทั้ง 84,000 พระธรรมชั้นร์ สิ้นพระราชทรัพย์ประมาณ 96 โกฏิ

3. พระเจ้าโคपालะ ได้ตั้งราชวงศ์ขึ้นราชวงศ์ปาละมีอายุยืนร่วม 4 ศตวรรษ มีกษัตริย์ที่มีชื่อเสียงหลายพระองค์ และเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ดังนี้

3.1 พระเจ้าเทวปาละ เสดยราชย์ในช่วงปี พ.ศ.1249 – 1276 ได้ส่งคนอาจารย์จาก นาลันทา คือท่านศานติรักษิต ให้เข้าไปทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาในทิเบต

3.2 พระเจ้าธรรมปาละ เสดยราชย์ในระหว่าง พ.ศ. 1307 – 1372 ในพุทธศตวรรษที่ 16 ได้ส่งคนอาจารย์คุรุปัทมภพ นำลัทธิมนตรยานไปฝังรากในทิเบต

3.3 เป็นกษัตริย์ราชวงศ์สุดท้ายของอินเดียที่นับถือพระพุทธศาสนา

3.4 พระเจ้ายักษปาละถูกเสนาบดีพราหมณ์ชื่อราวเสนเป็นกบฏได้ทำลายราชวงศ์ปาละลงแล้วตั้งวงศ์เสนะขึ้นพุทธศาสนาจึงไม่มีผู้นับถือในทางราชการ เพราะราชวงศ์เสนะเป็นฮินดู ไม่ซำกกองทัพอิสลามภายใต้การนำของขุนทัพเชื้อกษัตริย์และซิจิบุตรชายได้ยกทัพบุกเผามหาวิทยาลัยนาลันทา วิกรมศิลาเสียวราบปล้นเอาสมบัติตามวัดต่างๆและฆ่าฟันภิกษุสงฆ์ทุกรูปที่พบเห็นพุทธศาสนาซึ่งเหลือจุดสุดท้ายในแห่งนั้นก็เลยถูกถอนรากถอนโคนจนไม่มีอะไรเหลืออีกคณะสงฆ์ที่รอดตายได้หนีเข้าไปในเนปาลและทิเบต (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2545) และไม่มีผู้ใดกล้ากลับมาอินเดียอีกพระพุทธศาสนาซึ่งเกิดในอินเดียเจริญในอินเดียเป็นเวลา 1,700 ปีจึงได้ถึงกาลอวสานด้วยประการฉะนี้

วิเคราะห์บทบาทและความสำคัญของกษัตริย์ในพระไตรปิฎก

จากการศึกษาบทบาทของกษัตริย์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกพบว่า การใช้อำนาจของกษัตริย์ในทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับบทบาทและความหมายของอำนาจในสังคมและรัฐ อำนาจไม่ใช่สิ่งที่มีค่าในตัวเอง แต่ขึ้นอยู่กับวิธีการใช้งานของผู้มีอำนาจนั้น โดยปรากฏในทั้งสิ่งดีและเสีย เป็นที่มาของหลักธรรมเกี่ยวกับการปกครองและความสงบสุขในสังคม ความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์ไม่ได้อยู่ที่อำนาจแต่อยู่ที่การปฏิบัติหน้าที่ในการบำเพ็ญกรณียกิจเพื่อประชาชนและประเทศชาติ การใช้อำนาจสามารถแบ่งเป็นสองประการคือ การใช้อำนาจเพื่อส่วนตัวและการใช้อำนาจเพื่อส่วนรวม โดยส่วนมากผู้มีอำนาจมักใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม แต่ความสำคัญของกษัตริย์ในพระพุทธศาสนาไม่ได้อยู่ที่อำนาจแต่อยู่ที่การปฏิบัติหน้าที่ในการบำเพ็ญกรณียกิจเพื่อประชาชนและประเทศชาติ โดยให้ความสำคัญกับความสามารถในการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขและความมั่นคงให้แก่สังคมและประชาชนโดยทั่วไปของรัฐ

หน้าที่ของกษัตริย์ผู้ปกครองในพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนและรักษาสงบสุขในสังคม มีการช่วยเหลือในด้านอาหารและการกิน

โดยกษัตริย์มีหน้าที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีอาชีพที่ดีพอเลี้ยงตัวและครอบครัวได้ไม่เดือดร้อนจนเกินไป และจัดเข้าในอาหารสัปายะเพื่อให้ประชาชนไม่ขาดแคลนอาหาร การควบคุมสังคมและป้องกันความไม่สงบโดยมีหน้าที่ควบคุมสังคมและป้องกันบุคคลที่อาจเป็นภัยต่อสังคม เช่น การปราบปรามพวกขโมยหรือผู้ติดยาเสพติด และรักษาความสงบภายใน การส่งเสริมการศึกษา กษัตริย์มีหน้าที่ให้การศึกษาขั้นพื้นฐานและส่งเสริมการเรียนรู้ที่ถูกต้องแก่ประชาชน และส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงหลักธรรมทางศาสนาให้เป็นผู้มีคุณธรรม

โดยบทบาททั้งหมดที่กษัตริย์ได้พึงกระทำ คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความสงบสุขในสังคมผ่านการส่งเสริมความดีและความมั่นคงให้แก่ประชาชน และการให้คำแนะนำและสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนสามารถเป็นผู้พึ่งพาตัวเองได้โดยไม่ต้องพึ่งรัฐเท่านั้น การช่วยเหลือประชาชนในด้านที่ดีที่สุดคือการช่วยเหลือให้เขาช่วยตัวเองได้ และการส่งเสริมคุณธรรมและความมั่นคงในสังคมและประชาชนเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้ปกครองควรสนับสนุนและส่งเสริม

กษัตริย์จึงมีบทบาทสำคัญต่อการดำรงอยู่และเสื่อมสลายของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเห็นได้ว่าในยุคใดที่กษัตริย์มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาในยุคนั้นพระพุทธศาสนาจะได้รับการทำนุบำรุงเป็นอย่างดี เช่นในยุคของกษัตริย์เหล่านี้ คือ พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าสุเสนนา พระเจ้าจันทระคุปต์ พระเจ้าอโศกมหาราช พระเจ้ามิลินท์ พระเจ้ากนิษกะมหาราช และพระเจ้าโคปาละ เป็นต้น แต่ถ้ายุคใดที่กษัตริย์นับถือศาสนาอื่น ในยุคนั้นพระพุทธศาสนาจะถูกทำลายอย่างรุนแรงเช่นในยุคของพระเจ้าปุชยมิตรและในยุคของพระเจ้าราแวเสน จนพระพุทธศาสนาได้สูญสลายไปจากประเทศอินเดียในที่สุด

สรุป

ความสำคัญของกษัตริย์ ที่มีศีลธรรมมีความรู้ความสามารถ ก็จะนำพาประชาชนและประเทศชาติไปสู่ความผาสุกความเจริญได้ แต่ถ้าได้ผู้กษัตริย์ที่ทุจริตผิดศีลธรรมก็จะทำให้ประชาชนต้องประสบกับความเดือดร้อนและประเทศชาติอาจจะล่มสลายไปได้ในพระไตรปิฎกได้แสดงถึงหลักปฏิบัติและความสำคัญของกษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองไว้อย่างมากมาย

หน้าที่ของกษัตริย์ ผู้ปกครองมีหน้าที่ช่วยเหลือให้ราษฎรไม่ขาดแคลนในด้านอาหารการกิน ด้วยการส่งเสริมให้ประชาชนมีอาชีพที่ดีพอเลี้ยงตัวและครอบครัวได้ไม่เดือดร้อน มีหน้าที่ในการควบคุมสังคม ป้องกันและปราบปรามบุคคลที่อาจจะเป็นภัยต่อสังคมรักษาความสงบภายในให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นใจจัดเข้าในบุคคลสัปายะ มีหน้าที่ในการรักษาสภาพแวดล้อมในประเทศไม่ปล่อยให้มีการทำลายสภาพแวดล้อมหน้าที่ในการให้การศึกษาขั้นพื้นฐานแก่ประชาชน

การใช้อำนาจของกษัตริย์ ใช้เพื่อส่วนตัว เพื่อความยิ่งใหญ่หรือผลประโยชน์แก่ตัวผู้มีอำนาจ และพวกพ้องเอง รวมทั้งการใช้อำนาจเพื่อที่จะรักษาอำนาจให้อยู่กับตนเองให้นานที่สุด หรือใช้อำนาจเพื่อส่วนรวม เพื่อประโยชน์สาธารณะและแก่ประชาชนโดยทั่วไป แต่โดยทั่วไปแล้วผู้มีอำนาจมักจะใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ทั้งสองควบคู่กันไปเพียงแต่ว่าเพื่อประโยชน์ ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม หรือเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

คุณลักษณะของกษัตริย์ มีลักษณะทางกายภาพที่ดีหรือมีรูปร่างที่สวยงาม สง่าผ่าเผยส่งผลทางด้านจิตวิทยาเป็นอย่างมาก มีบริวารหรือมิตรสหายมากการมีบริวารหรือมิตรสหายมากเป็นคุณสมบัติพิเศษเฉพาะตัวของผู้บริหาร เพราะบุคคลถึงแม้จะมีความรู้ความสามารถมากเพียงใดก็ตามถ้าหากขาดกัลยาณมิตรหรือมิตรสหายที่ดีแล้วก็นับว่ายังมีข้อจำกัดอยู่ในขอบเขตที่แคบ ซึ่งแนวความคิดนี้ได้มีมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้วมีบาร์มีเป็นคุณสมบัติส่วนตัวของผู้นำ มีความรู้ความสามารถ เพราะความรู้เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญมากสำหรับผู้ที่มีอำนาจความรู้ก่อให้เกิดความสามารถบุคคลที่จะมีอำนาจจะต้องมีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาดเป็นพิเศษในวิชาการหรือแขนงวิชาที่ตนถนัด

กษัตริย์หลายพระองค์ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และปรากฏในพระไตรปิฎก แต่ที่โดดเด่นควรนำมาเป็นตัวอย่างเป็นได้แก่ พระเจ้าพิมพิสาร เป็นกษัตริย์แห่งแคว้นมคธ มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้ายังทรงเป็นนักบวชสิทธัตถะ ในขณะที่พระองค์ยังเป็นพระยุพราช พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาเป็นธรรมที่ประเสริฐยิ่งกว่าธรรมของลัทธิอื่น จึงได้ทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภกยกเอาธรรมะของพระพุทธศาสนาเป็นหลักปกครองราชอาณาจักร พระเจ้าโคบาละ เป็นกษัตริย์ราชวงศ์สุดท้ายของอินเดียที่นับถือพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- ประคอง มาโต. (2563). พระสงฆ์กับการเมืองไทย. *Academic Journal of Political Science and Public Administration*, 2(3), 43-49.
- พระครูปลัดเอกพันธ์ สิริวัฒนเมธี. (2564). เหตุปัจจัยแห่งความเสื่อมในปาสาทิกสูตร. *เสถียรวิทย์ปริทัศน์*, 1(2), 49-59.
- พระครูพิพัฒน์สุดคุณ (ธัญพิสิษฐ์ เตชธโร) และคณะ. (2565). รัฐศาสตร์กับวัฒนธรรม. *Journal of Modern Learning Development*, 8(3), 365-374.
- พระครูพิสัยปริยัติกิจ (แก่น อคฺควณโณ). (2562). พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์. *Journal of Graduate Review Nakhon Sawan Buddhist College*, 7(2.2), 215-226.

- พระครูอุปกิตปริยัติโสภณ (สุข อุปการะ). (2565). พระพุทธศาสนากับการเมือง. นิตยสาร
เสียงธรรมจากมหายาน, 8(1), 1-17.
- พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). (2534). ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย
(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มนตรี อธิธรรมพิพัฒน์ และประเวศ อินทองปาน. (2564). แนวคิดเรื่องผู้ปกครองแบบธรรม
ราชาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการแก้ปัญหาทางการเมือง. วารสาร มจร ปรัชญา
ปริทรรศน์, 4(1), 65-83.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก
2500. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วันชัย พลเมืองดี. (2544). พุทธศิลป์. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล. (2545). ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มติชน.